

Kunnat ja kansallinen vesihuoltouudistus - Kuntaliiton näkökulmia vesihuoltouudistukseen

Keskeiset tavoitteet

Maa- ja metsätalousministeriö asetti tammikuussa 2020 hankkeen kansallisen vesihuoltouudistuksen toteuttamiseksi. Hankkeella etsitään ratkaisuja Suomen vesihuollon uudistamiseen ja toimintaympäristön muutosten ennakointiin. Vuoden 2022 loppuun saakka jatkuva hanke tuo yhteen alan toimijat eri hallinnonaloilta ja eri päätöksenteon tasoilta.

Kuntaliitto katsoo, että seuraavat asiakokonaisuudet ovat erityisen tärkeitä ottaa huomioon vesihuoltouudistuksen jatkovalmistelussa:

Vesihuollon järjestämisvastuu kuuluu kunnalle

Vesihuolto on kunnan asukkaiden ja alueen elinkeinoelämän välttämättömyyspalvelua ja sen järjestämisvastuun tulee Kuntaliiton näkemyksen mukaan säilyä kunnalla. Kiinteä yhteistyö kunnan maankäytön suunnittelun kanssa on vahva peruste säilyttää nykyinen järjestämisvastuu. Kunnan järjestämisvelvollisuuden laukaisevat kriteerit tulisi kirjata lakiin nykyistä selkeämmin niin, että tilannetta voidaan tarkastella myös alueellisena kokonaisuutena kuntarajoista riippumatta.

Vesihuoltolaitosten julkinen omistus tärkeää

Lähtökohtaisesti kunnat päättävät itsehallintoonsa perustuen myös vesihuoltolaitostensa omistamisesta, eikä tätä ole tarvetta lainsäädännöllä rajoittaa. Kuntaliitto pitää kuitenkin tärkeänä, että kunnat jatkossakin pysyvät vesihuoltolaitosten merkittävinä omistajina. Vesihuoltolaitosten omistajuuteen perustuvaa määräysvaltaa laitoksen strategiaan ratkaisuihin ei pidä luovuttaa yksityiselle sektorille. Vastuulliseen omistajuuteen kuuluvat selkeästi roolitettu ja näkemyksellinen omistajaohjaus, omaisuudenhallinnan kokonaisuuden haltuunotto sekä kehityshakuisuus.

Kestävä vesihuolto kunnan tavoitteena

Kesällä 2020 vesihuoltotoimialan yhteistyönä laadituissa kestävä vesihuollon kriteereissä nousevat esille toimintavarmuus ja turvallisuus, hyvät

resurssit ja johtaminen sekä kustannustehokkuus ja tasapuolisuus - ympäristöä unohtamatta. Nämä sopivat hyvin tavoitteiksi myös kunnalle vesihuollon järjestäjänä ja vesihuoltolaitosten omistajana.

Vesihuoltolaitosten rakennemuutosta tarpeen edistää

Vesihuollon voimavaroja ja osaamista on tarpeen koota eri seuduilla hyväksi harkituilla, eri tasoilla yhteistyömuodoilla. On tärkeää löytää laitosten hallintoelimiin päteviä vesihuollon kehittämistä kiinnostuneita päättäjiä. Vesihuoltopalvelujen tarjoaminen myös asiakasomisteisten osuuskuntien avulla tulee olla mahdollista tulevaisuudessakin. Osuuskuntia on tarpeen eri tavoin kannustaa osaamisen vahvistamiseen joko ulkopuolisia palveluja käyttämällä tai yhdistämällä osuuskuntia.

Tärkeä toimenpide rakennemuutoksen edistämiseksi olisi valtion tuki vesihuoltolaitosten yhdistymis- ja yhteistyöselvityksille sekä suora investointituki tekniseen kehitykseen (kuten palvelujen ja prosessien digitalisointi) tilanteissa, joissa pienten vesihuoltolaitosten yhdistymisestä on päätetty.

Vesihuollon organisointitavat ja talouden säättely

Kunnalla tulee itsehallinnollisen asemansa vuoksi olla vapaus valita järjestämisvastuullaan olevan tehtävän organisointitapa. Tämän periaatteen tulee jatkossakin koskea myös kunnan omistamaa vesihuoltolaitosta.

Kuntaliitto pitää tärkeänä, että vesihuoltolaitoksen omistajalla on jatkossakin mahdollisuus saada liiketoiminnasta kohtuullista tuottoa. Se kannustaa vastuulliseen ja pitkäjänteiseen omistajuuteen. Voisi olla tarpeen selvittää, miten määriteltäisiin vesihuoltolaitostoiminnan kohtuullinen tuotto laajasti hyväksyttävissä olevalla tavalla.

Vesihuoltolain soveltamista valvovien viranomaisten vastuita selkeytettävä

Vesihuoltolain mukaisia valvontaviranomaisia ovat toimialoillaan ELY-keskus, kunnan terveydensuojeluviranomainen ja kunnan ympäristönsuojeluviranomainen. Kuntaliitto pitää tarpeellisena, että uudistuksessa täsmennetään ja selkeytetään eri toimijoiden valvontavastuut. Tulisi myös selvemmin erotella toimet, jotka kuuluvat kunnan itsehallinnon piiriin ja mihin toimiin yleisen valvontaviranomaisen tulee puuttua.

Huomiota vesihuollon varautumisen ja jatkuvuudenhallinnan kehittämiseen

Vesihuollon jatkuvuudenhallinnan, häiriötilanteisiin varautumisen ja häiriötilannetoiminnan suunnittelun avulla riskejä voidaan hallita paremmin. Vesihuollon jatkuvuudenhallinnassa vesihuollon alueellisella kehittämisellä on

tärkeä rooli. Verkoston saneeraussuunnitelma, varavesilähteet häiriötilanteissa sekä henkilöstön osaamisen kehittäminen on tarpeen sisällyttää vesihuollon kehittämissuunnitelmaan, jonka laatimista kunnassa Kuntaliitto pitää tärkeänä joko erillisenä tai osana muuta kunnan strategista suunnittelua.

Vesihuoltolaitoksen toiminta-alueita ja liittämisvelvollisuutta koskevaa sääntelyä tarkistettava

Kiinteistön velvollisuutta liittyä vesihuoltolaitoksen verkostoon kevennettiin taajamien ulkopuolisilla toiminta-alueilla vuodesta 2014 alkaen. Tämä sääntely ei ole ollut voimassa olevassa lainsäädännössä enää selkeä eikä tasapuolinen sen jälkeen, kun haja-asutuksen jätevesiasetusta muutettiin vuonna 2017. Kuntaliiton mielestä on välttämätöntä täsmentää vesihuoltolain säännöksiä, jotka koskevat kiinteistön liittämisoikeuksia ja -velvollisuuksia taajaman ulkopuolella. Vesihuoltolaitoksen ja kiinteistönomistajan oikeudet ja velvollisuudet tulee saattaa tasapainoon.

Hulevesien viemäröinnin järjestämistapoja arvioitava uudelleen

Viimeisimmässä vesihuoltolain uudistuksessa 2014 hulevesien hallinnan sääntely siirrettiin maankäyttö- ja rakennuslakiin hulevesien viemäröintiä luukun ottamatta. Uudessa tilanteessa kunnat ovat kohdanneet monia käytännön haasteita lakien soveltamisessa. Kuntaliitto pitää tarpeellisena, että vesihuoltolakeja uudistettaessa tarkastellaan rajapinnat maankäyttö- ja rakennuslakiin sekä selvitetään mahdollisuutta tarjota kaikissa organisointimallissa asiakkaalle hulevesien hallintaan liittyvät palvelut yhden luukun (ja yhden julkisoikeudellisen maksun) periaatteen mukaisesti.

Kansallisen vesihuoltouudistuksen taustaa

Vesihuolto toimii maassamme hyvin, ja se on sijoittunut viime vuosinakin useissa kansainvälisissä vertailuissa korkealle. Suomalainen hanavesi on juotavan hyvää ja yhdyskuntien jätevesien puhdistusta on jatkuvasti parannettu muun muassa keskittämällä puhdistusta suurempiin ja tehokkaampiin laitoksiin.

Samaan aikaan on käyty keskustelua vesihuoltotoimialamme pysähtyneisyydestä, puutteellisesta riskienhallinnasta ja varautumisesta. Suurennuslasin alla ovat olleet myös vesihuoltoverkostojen saneerausvelka sekä alan osaamisen turvaaminen ja vesihuoltolaitosten talouden kestävyys - jopa vesihuoltolaitosten omistus. Alan toimijoiden yhteinen huoli on varmistaa turvallinen ja kohtuuhintainen yhdyskuntien vesihuolto maassamme myös tulevilla vuosikymmenillä.

Kunnan rooli on suomalaisessa vesihuollossa keskeinen. Useimmat yhteiskunnan toimijat näkevät hyvänä sen, että näin olisi jatkossakin. Myös kansalaisten tuki kunnan vahvalle omistajuudelle vesihuollossa on vankka. Sitä osoittaa myös viime talvena eduskunnalle jätetty vesihuollon yksityistämistä vastustava kansalaisaloite.

Maa- ja metsätalousministeriö asetti tammikuussa 2020 hankkeen kansallisen vesihuoltouudistuksen toteuttamiseksi. Hankkeella etsitään ratkaisuja Suomen vesihuollon uudistamiseen ja toimintaympäristön muutosten ennakointiin. Vuoden 2022 loppuun saakka jatkuva hanke tuo yhteen alan toimijat eri hallinnonaloilta ja eri päätöksenteon tasoilta.

Kansalaisille ja elinkeinoelämälle välttämättömät häiriöttömät vesihuoltopalvelut ja niiden riskien hallinta vaativat toimiakseen puuttumista alan haasteisiin. Niitä ovat muun muassa osajien puute ja vähäiset resurssit erityisesti pienillä vesihuoltolaitoksilla, puutteelliset tiedot päätöksenteossa ja riittämätön varautuminen tulevaisuuden investointeihin. Tulevaisuuden haasteiden parempi ennakointi ja alan uudistuminen voivat luoda myös uutta liiketoimintaa.

Kesäkuussa valmistui konsulttityönä haastatteluaineistoon perustuva arvio voimassa olevan vesihuoltolain toimivuudesta. Siinä kartoitettiin eri sidosryhmien keskeisiä tarpeita ja näkemyksiä vesihuoltolain toimivuuden ja tarkoituksenmukaisuuden kannalta. Esille haluttiin nostaa ne vesihuoltolain kohdat, jotka aiheuttavat käytännön työssä joko vesihuoltolaitoksilla, kunnissa tai ELY-keskuksissa tai neuvontaa tekevissä organisaatioissa eniten haasteita tai joissa on muutoin havaittu selviä kehittämistarpeita.

Niin ikään kesäkuussa valmistui maa- ja metsätalousministeriön toimeksiantosta selvitys vesihuoltotoimialan taloudellisesta säätelystä sekä yksityissektorin roolista vesihuollossa eräissä Euroopan maissa. Vesilaitosyhdistyksen koordinoimissa hankkeissa puolestaan kehitettiin kevään ja kesän aikana kestävä vesihuollon kriteeristö ja kartoitettiin vesihuoltolaitosten investointitarpeita vuoteen 2040 saakka.

Loppuvuodesta 2020 valmistuu maa- ja metsätalousministeriön viranhaltijavalmistelun tuloksena muun muassa edellä mainittuihin selvityksiin ja arviointeihin sekä sidosryhmätyöpajatyöskentelyyn pohjautuva kansallinen vesihuoltouudistuksen ohjelma. Sen osana kuvataan tarpeet säädösmuutoksille, yhteistyön tiivistämiselle, vesihuoltolaitosrakenteen vahvistamiselle, koulutukselle, tutkimukselle sekä muille tarpeellisille toimenpiteille.

Kuntaliitto on osallistunut hankkeen valmisteluun viime vuoden aikana ja osallistuu sen toteutukseen muun muassa johto- ja visioryhmätyöskentelyssä.

Vesihuollon järjestämisvastuu kuuluu kunnalle

Vesihuolto on kunnan asukkaiden ja alueen elinkeinoelämän välttämättömyyspalvelua ja sen järjestämisvastuun tulee Kuntaliiton näkemyksen mukaan säilyä kunnalla. Kiinteä yhteistyö kunnan maankäytön suunnittelun kanssa on vahva peruste säilyttää nykyinen järjestämisvastuu. Tästä huolimatta yhteistyö kuntien kesken vesihuollon alueellisessa suunnittelussa ja usein myös palvelun käytännön organisoinnissa on välttämätöntä.

Vesihuoltopalvelujen järjestäminen on tärkeä osa kunnan strategista kehittämistä. Sen tulee perustua kunnan maankäytön suunnittelun tavoitteisiin ja kytkeytyä kaavojen toteutumiseen. Kiinteistönomistajan omaa vastuuta kiinteistönsä vesihuollon järjestämisessä ei pidä unohtaa. Kunnan järjestämisvelvollisuuden laukaisevat kriteerit tulisi kirjata lakiin nykyistä selkeämmin niin, että tilannetta voidaan tarkastella myös alueellisena kokonaisuutena kunta-rajosta riippumatta.

Pienillä kunnilla voi olla vaikeuksia hoitaa järjestämisvastuutaan laadukkaasti omin voimin. On hyvä muistaa, että kuntalain mukaiset kuntien keskinäisen yhteistyön muodot ovat käytettävissä myös vesihuollon järjestämisessä.

Vesihuoltolaitosten julkinen omistus tärkeää

Kunnat, niiden liikelaitokset, kuntayhtymät ja kuntien omistamat osakeyhtiöt vastaavat vedenkäytöllä mitattuna noin 90-prosenttisesti maamme laitospalvelusta vesihuollosta. Kuntaa on pidetty sopivana vesihuoltoliiketoiminnan harjoittajana muun muassa sen vuoksi, että sillä on palvelun järjestämisvastuu ja vesihuoltolaitos toimii luonnollisena monopolina.

Viime aikoina kuntien taloustilanteen kiristyessä on uudelleen virinnyt keskustelu kuntien omistuksessa olevan vesihuolto-omaisuuden myynnistä yksityiselle sektorille ja näin saatujen tulojen sijoittamisesta kunnan kehittämiseen tai paremmin tuottaviin kohteisiin. Vesihuoltolaitosten omistusjärjestelyissä on olennaista pitää mielessä vesihuollon luonne monopoliasemassa tuotettavana välttämättömyyspalveluna. Kunnalla säilyä aina vastuu palvelun järjestämisestä eikä yksityisestä monopoliliiketoiminnasta ole juuri myönteisiä kokemuksia muista maista.

Lähtökohtaisesti kunnat päättävät itsehallintoonsa perustuen myös vesihuoltolaitostensa omistamisesta, eikä tätä ole tarvetta lainsäädännöllä

rajoittaa. Kuntaliitto pitää kuitenkin tärkeänä, että kunnat jatkossakin pysyvät vesihuoltolaitosten merkittävänä omistajina. Vesihuoltolaitosten omistajuuteen perustuvaa määräysvaltaa laitoksen strategiaan ratkaisuihin ei pidä luovuttaa yksityiselle sektorille. Sen sijaan yksityisen sektorin palvelutarjontaa voidaan hyödyntää nykyistä monipuolisemmin eri kokoisissa laitoksissa, mikäli markkinaolosuhteet mahdollistavat terveen kilpailun.

Kestävä vesihuolto kunnan tavoitteena

Vesilaitosyhdistyksen koordinoimassa hankkeessa laadituissa kestävän vesihuollon kriteereissä on monipuolisesti tarkasteltu vesihuoltopalvelujen laatua. Esille nousevat toimintavarmuus ja turvallisuus, hyvät resurssit ja johtaminen sekä kustannustehokkuus ja tasapuolisuus - ympäristöä unohtamatta.

Nämä sopivat hyvin tavoitteiksi myös kunnalle vesihuollon järjestäjänä ja vesihuoltolaitosten omistajana. Monet näistä kriteereistä ovat suoraan kunnan omin toimenpitein täytettävissä, osassa lainsäädännöllä on roolinsa. Energiatehokkuuden ja kiertotalouden edistämiseksi on tarpeen vahvistaa kumppanuuksia näiden alojen toimijoiden kanssa. Olennaista kunnan näkökulmasta vesihuollon järjestäjänä on veloitteiden ja oikeuksien tasapaino, edellytykset kestäväälle taloudelle sekä riittävä vesihuolto-osaaminen niin kunnassa ja kunnassa toimivilla vesihuoltolaitoksilla kuin laitosten luottamusjohdossa.

Vesihuoltolaitosten rakennemuutosta tarpeen edistää

Vesihuoltopalvelujen tuottamiseen liittyvät vaatimukset niin asiakkaiden kuin viranomaisten taholta ovat tällä vuosituhanella kiristyneet monilta osin, viranomaisvaatimusten osalta enimmäkseen EU-tasoisien sääntelyn kautta. Suunta näyttää jatkuvan.

Asiakkaiden vaatimukset liittyvät ensinnäkin kiinteistöjen rakentamisvaiheessa vesihuoltolaitoksen asiakaspalvelun laatuun (asiantuntemus, kustannukset, nopeus) ja myöhemmin varsinaisen vedentoimituksen ja viemäroinnin toimivuuteen, veden laatuun ja palvelujen hinnoitteluun. Viranomaisvaatimukset puolestaan liittyvät talousveden laadun turvaamiseen ja häiriötilanteiden hallintaan sekä jätevesien ympäristöhaittojen vähentämiseen. Usein näiden täyttäminen edellyttää vesihuoltolaitokselta joko osaamisen kehittämistä tai huomattavia investointeja - tai molempia.

Monenkirjavia kuntakenttä, ja sen myötä pirstaleinen ja keskenään kovin eri tavoin resursoitu ja organisoitu kunnallisten vesihuoltolaitosten ja yksityisten vesiosuuskuntien joukko ei liene paras tapa turvata hyvä vesihuolto Suomessa tulevaisuudessa. Voimavaroja ja osaamista on tarpeen koota eri seuduilla hyväksi harkituilla, eri tasoilla yhteistyömuodoilla. On tärkeää löytää

laitosten hallintoelimiin päteviä vesihuollon kehittämisestä kiinnostuneita päättäjiä.

Eri tasoisten operatiivisten vesihuoltotehtävien ja laitosten luottamusjohdon osaamisvaatimusten kohtuullinen kiristäminen voisi toimia eräänä keinona rakennemuutoksen edistämiseksi. Myös vesihuoltolain valvontaviranomaisen parempi resursointi, joka mahdollistaisi valvonnan lisäämisen, todennäköisesti edistäisi vesihuoltolaitosten yhteistyötä ja yhdistymistä.

Kuntaliiton mielestä tärkeä toimenpide rakennemuutoksen edistämiseksi olisi valtion tuki vesihuoltolaitosten yhdistymis- ja yhteistyöselvityksille sekä suora investointituki tekniseen kehitykseen (kuten palvelujen ja prosessien digitalisointi) tilanteissa, joissa pienten vesihuoltolaitosten yhdistymisestä on päätetty.

Maaseudulla vesiosuuskunnat ovat monin paikoin tärkeitä kunnan alueen vesihuoltotoimijoita. Alueen asukkaiden ja muiden asiakkaidensa omistamina ne ovat vahvasti sidoksissa paikalliseen identiteettiin ja palvelevat yleensä hyvin asiakkaiden tarpeita. Vesihuoltopalvelujen tarjoaminen asiakasomisteisten osuuskuntien avulla tulee olla mahdollista tulevaisuudessakin.

Monin paikoin kuitenkin varsinkin pienempien osuuskuntien strateginen ymmärrys vesihuoltotoiminnan erilaisista viranomaisvaatimuksista, omaisuudenhallinnasta ja toiminnan taloudellisesta kestävydestä on puutteellinen. Osuuskuntia tulee eri tavoin kannustaa osaamisen vahvistamiseen joko ulkopuolisia palveluja käyttämällä tai yhdistämällä osuuskuntia. Kunnalla on tärkeä rooli alueensa vesihuollon kehittäjänä pitää säännöllisesti yhteyttä osuuskuntiin ja ohjata niitä kohti kestävämpää toimintatapaa. Kunnan on myös tulevaisuudessa yhä paremmin huolehdittava siitä, että uusia osuuskuntia perustettaessa päätökset perustuvat luotettavaan ennakkotietoihin keskitetyn vesihuollon todellisen tarpeen laajuudesta ja osuuskunnan kykyyn vastata vesihuollosta pitkäjänteisesti. Lähtökohtana ei pidä olla ajatus toiminnan siirtämisestä myöhemmin kunnan vesihuoltolaitokselle.

Vesihuollon organisointitavat ja talouden säätely

Kunnalla tulee itsehallinnollisen asemansa vuoksi olla vapaus valita järjestämisvastuullaan olevan tehtävän organisointitapa. Tämän periaatteen tulee jatkossakin koskea myös kunnan omistamaa vesihuoltolaitosta. Julkisessa keskustelussa ja eräissä asiantuntijanäkemyksissä on esitetty, että erityisesti vesihuoltotoiminnan talouden läpinäkyvyyttä ja toiminnan tehokkuutta voidaan parhaimmin edistää muodostamalla vesihuoltolaitoksista yhden tai useamman kunnan omistamia osakeyhtiöitä. Koska vesihuoltolaitokset eivät

toimi kilpailuasemassa markkinoilla, ei osakeyhtiömuoto ole kilpailuneutraliteetin vuoksi välttämätön.

Kuntaliiton näkemyksen mukaan tarvittava vesihuoltolaitostoiminnan läpinäkyvyys ja tehokkuus on mahdollista saavuttaa ja osoittaa kaikissa käytössä olevissa organisaatiomuodoissa. Kustannuslaskennan kehittäminen ja toimialan vertailutiedon hyödyntäminen laitoksen johtamisessa ovat tärkeitä kehittämiskohteita. Olennaista on laitoksen ylimmän operatiivisen johdon ja luottamusjohdon osaaminen ja tahto.

Vesihuoltolaitosten talouden hallintaan liittyvässä keskustelussa on esille noussut kaksi ääripäätä, yhtäältä joidenkin suurempien kuntien tulovirta omistamistaan vesihuoltolaitoksista ja toisaalta monien erityisesti pienten kuntien vesihuoltolaitosten vaikeudet kattaa toiminnan kustannuksia asiakasmaksuilla lain edellyttämällä tavalla.

Kuntaliitto pitää tärkeänä, että vesihuoltolaitoksen omistajalla on jatkossakin mahdollisuus saada liiketoiminnasta kohtuullista tuottoa. Se kannustaa vastuulliseen ja pitkäjänteiseen omistajuuteen. Voisi olla tarpeen selvittää, miten määriteltäisiin vesihuoltolaitostoiminnan kohtuullinen tuotto laajasti hyväksyttävissä olevalla tavalla. Mikäli tällainen määrittely johtaisi joidenkin kuntien osalta merkittäviin tulonmenetyksiin, tulisi sen käyttöönotto mahdollistaa asteittain niin, että määritelty tuottotaso saavutetaan esimerkiksi viiden vuoden kuluessa.

Niiden kuntien osalta, joissa vesihuoltolaitoksen talous on heikko, on tärkeää olla pidättyväinen laitosten toiminta-alueiden laajentamisessa ja nostaa tarpeen mukaan asiakasmaksuja. Kuntaliiton mielestä tässä ELY-keskusten ja kuntien yhteistyön tulisi tiivistyä yhteisten vesihuollon talouden kannalta kestävien ratkaisujen löytämiseksi. Kuntien on tarpeen kytkeä vesihuollon suunnittelu entistä paremmin yhdyskuntarakenteen kehittämiseen kunnassa. Vesihuoltoa tulisi käyttää elinkeinopolitiikan välineenä hyvin rajoitetusti.

Vesihuoltolain soveltamista valvovien viranomaisten vastuita selkeytettävä

Vesihuoltolain mukaisia valvontaviranomaisia ovat toimialoillaan ELY-keskus, kunnan terveydensuojeluviranomainen ja kunnan ympäristönsuojeluviranomainen (VHL 4 §). ELY-keskuksen toimivalta on lain julkisoikeudellisten säännösten valvonnassa yleinen, kun taas kunnan terveydensuojelu- ja ympäristönsuojeluviranomainen valvovat vesihuoltolain noudattamista omien toimialojensa näkökulmista. Valvontaviranomainen voi kieltää jatkamasta tai toistamasta vesihuoltolain vastaista menettelyä tai määrätä täyttämään lain

mukaiset velvoitteet. Jos kunta on laiminlyönyt vesihuollon järjestämisen, voi asianosainen tai asiassa yleistä etua valvova viranomainen saattaa valvonta-asian vireille ELY-keskuksessa.

Kuntaliitto pitää tarpeellisena, että uudistuksessa täsmennetään ja selkeytetään eri toimijoiden valvontavastuut. Tulisi myös selvemmin erotella toimet, jotka kuuluvat kunnan itsehallinnon piiriin ja mihin toimiin yleisen valvontaviranomaisen tulee puuttua. Valvonnan ja asiantuntemuksen tason vaihdellessa eri alueilla, tulisi myös valvontaresurssien riittävyteen kiinnittää erityistä huomiota.

Huomiota vesihuollon varautumisen ja jatkuvuudenhallinnan kehittämiseen

Vesihuollon häiriötilanteita on vaikea välttää kokonaan. Vesihuollon jatkuvuudenhallinnan, häiriötilanteisiin varautumisen ja häiriötilannetoiminnan suunnittelun avulla riskejä voidaan hallita paremmin.

Vesihuollon jatkuvuudenhallinnan kannalta on olennaisinta varmistaa, että vesihuoltoinfrastruktuuri pidetään hyvässä kunnossa. Vesihuoltolaitoksen tulisi kattaa tuloillaan kaikki toimintansa kustannukset korjausinvestoinnit mukaan lukien. Tällä hetkellä vesihuoltoverkoston korjausvelka on monilla laitoksilla kasvanut huolestuttavan suureksi ja sen hallintaan on kiinnitettävä enemmän huomiota.

Vesihuollon jatkuvuudenhallinnassa vesihuollon alueellisella kehittämisellä on tärkeä rooli. Verkoston saneeraussuunnitelma, varavesilähteet häiriötilanteissa sekä henkilöstön osaamisen kehittäminen on syytä sisällyttää vesihuollon kehittämissuunnitelmaan, jonka laatimista kunnassa Kuntaliitto pitää tärkeänä joko erillisenä tai osana muuta kunnan strategista suunnittelua.

Alueellista yhteistyötä niin kuntien kesken kuin ELY-keskuksen kanssa tulisi tehdä jatkuvasti, jotta yhteistyö olisi toimivaa myös häiriötilanteen aikana. Alueellisessa yleissuunnittelussa on tärkeää edistää laitosten välistä yhteistyötä turvallisen vesihuollon ja häiriötilanteista selviämisen takaamiseksi. Vesihuollon kehittämissuunnittelun menettelyt ja sisältö, alueellinen yhteistyö ja ELY-keskusten rooli vesihuollon alueellisessa kehittämisessä kaipaavat täsmennystä vesihuoltolaissa.

Vesihuoltolaitoksen toiminta-alueita ja liittämisvelvollisuutta koskevaa sääntelyä tarkistettava

Vesihuollon järjestämisessä vesihuoltolaissa säädetyt kiinteistöjen velvollisuus liittyä vesihuoltolaitoksen verkostoon ja tästä velvollisuudesta

vapauttaminen (10 § ja 11 §) ovat tärkeitä peruspilareita kestäväälle laitosmaiselle vesihuollolle. Vesihuoltoon liittämismuutoksia kevennettiin taajamien ulkopuolisilla toiminta-alueilla vuodesta 2014 alkaen. Tämä sääntely ei ole ollut voimassa olevassa lainsäädännössä enää selkeä eikä tasapuolinen sen jälkeen, kun haja-asutuksen jätevesiasetusta muutettiin vuonna 2017.

Vesiosuuskuntien ja kuntien vesihuoltolaitosten toiminta-alueilla taajaman ulkopuolella olemassa olevilla rakennetuilla kiinteistöillä ei pääsääntöisesti ole liittämismuutoksia, mutta uusilla kiinteistöillä on. Tällaisilla toiminta-alueilla kiinteistöllä on kuitenkin oikeus liittyä vesihuoltolaitoksen verkostoon ja vesihuoltolaitoksella on velvoite tarjota palvelu. Tilanne on joissakin kunnissa jo johtanut vesihuoltolaitoksen talouden kannalta hankaliin tilanteisiin, kun laajenevaan verkostoon ei saada riittävästi asiakkaita. Taustalla on se, että haja-asutuksen jätevesihuollon sääntöjä tarkistettaessa 2017, niiden yhteen toimivuutta vesihuoltolain edellä mainittujen pykälien käytännön soveltamisen kanssa ei varmistettu. Asian korjaamiseksi on Kuntaliiton mielestä nyt välttämätöntä täsmentää vesihuoltolain sääntöjä, jotka koskevat kiinteistön liittämisoikeuksia ja -velvollisuuksia taajaman ulkopuolella. Vesihuoltolaitoksen ja kiinteistönomistajan oikeudet ja velvollisuudet tulee saattaa tasapainoon.

Asutuksen keskittyessä yhä enemmän kasvukeskuksiin ja muille kaupunkiseuduille, syntyy monille väestökadosta kärsiville paikkakunnille jo lähitulevaisuudessa alueita, joilla vesihuoltolaitoksen toiminta-alueella on vesihuoltopalveluja käyttäviä kiinteistöjä liian harvassa palvelun laadun ja talouden hallinnan kannalta. Tämän vuoksi vesihuoltolaitoksen toiminta-alueita ja sen supistamista koskevaa sääntelyä vesihuoltolain 8 §:ssä ja 8 a §:ssä on tarpeen tarkistaa ajanmukaiseksi. Voimassa olevassa laissa ei lainkaan säännellä perusteista, joilla toiminta-alueita voidaan supistaa ja tältä osin sääntely kaipaa täsmennystä.

Hulevesien viemäroinnin järjestämistapoja arvioitava uudelleen

Viimeisimmässä vesihuoltolain uudistuksessa 2014 hulevesien hallinnan sääntely siirrettiin maankäyttö- ja rakennuslakiin hulevesien viemärointiä lukuun ottamatta. Uudessa tilanteessa kunnat ovat kohdanneet monia käytännön haasteita lakien soveltamisessa. Kunnat ovat pitäneet sääntelyä kahdessa laissa monimutkaisena ja kokeneet palvelujen uudelleenorganisoinnin osin haasteelliseksi. Vesihuoltolain ja maankäyttö- ja rakennuslain väliset eroavuudet muun muassa maksujen perimisperusteissa ja maksukäytännöissä sekä erilaiset liittämismuutokset ja -käytännöt eri lakien välillä ovat

aiheuttaneet keskustelua ja johtaneet siihen, ettei hulevesipalveluiden organisoinnista ole vielä kaikissa kunnissa päätetty.

Kunnat ovat erityisesti pitäneet sekavana sitä, miten nykyinen lainsäädäntö on vaikuttanut palveluista perittäviin maksutapoihin, maksuperusteisiin sekä maksujen luonteeseen. Asukkaiden on ollut vaikea ymmärtää, miksi samasta palvelukokonaisuudesta voi tulla kaksikin eri laskua. Taustalla on osittain vesihuoltolaitoksen yksityisoikeudellisen, sopimukseen perustuvan toiminnan sovittaminen yhteen kuntien vastuulla olevan julkisoikeudellisen hulevesien hallinnan kanssa. Hulevesiä ei aiempina vuosikymmeninä pidetty ongelmallisena, minkä vuoksi vesihuoltolaitosten hulevesiviemäriverkostoon liittymisprosentit ovat paikoin saattaneet jäädä alhaisiksi. Tämä on muun muassa aiheuttanut ongelmia vesihuoltolain mukaisten erillisten huleveden viemärointimaksujen käyttöönotossa.

Kuntaliitto pitää tarpeellisena, että vesihuoltolakia uudistettaessa tarkastellaan rajapinnat maankäyttö- ja rakennuslakiin sekä selvitetään mahdollisuutta tarjota kaikissa organisointimalleissa asiakkaalle hulevesien hallintaan liittyvät palvelut yhden luukun (ja yhden julkisoikeudellisen maksun) periaatteen mukaisesti. Tällöin kunnan vesihuoltolaitos voisi esimerkiksi toimia kunnan omistaman tai vuokraaman hulevesiviemäriverkoston operaattorina kunnan lukuun ja saada hulevesiviemäroinnin kustannuksista korvauksen kunnalta. Tämä edellyttäisi muutoksia vesihuoltolain mukaisiin maksuperusteisiin. Mahdolliset verotukselliset ja muut erityiskysymykset, jotka voivat liittyä esimerkiksi osakeyhtiönä toimivan vesihuoltolaitoksen hulevesiviemäriverkoston siirtoon kunnalle, on tarpeen selvittää ja ratkaista eri osapuolien kannalta oikeudenmukaisesti samassa yhteydessä.